

FESTETICS GYÖRGY OKTATÁSÜGYI TEVÉKENYSÉGE A KORABELI SAJTÓ TÜKRÉBEN

Fehér Katalin

ELTE Tanárképző Főiskolai Kar, Neveléstudományi Tanszék

Festetics György a magyar felvilágosodás időszakának egyik különleges és érdekes alakja. Az elmúlt két évszázad során személyéről és tevékenységéről számos írás látott napvilágot. Igen találóan jellemzi őt *Négyesy László* irodalomtörténész egyik tanulmányában:

„Az aulikus főúr és a kuruc hajlamú magyar nemes mintha viaskodnának lelkében az elsőségért. Rengeteg vagyonánál fogva konzervatív arisztokrata, de a XVIII. század felvilágosodásával megfuttatva. Olvasmányából, társalgásból nem ismeretlenek előtte Voltaire eszméi ...Érzi és magáévá teszi a XVIII. század társadalmi bölcseleinek azt az elvét, hogy a nagy vagyonnak a köz iránt nagy kötelezettségei vannak, s hogy jog csak ott van, ahol előbb kötelesség is van. Aprólékos takarékoság és grandiózus áldozatkészség, ... nagylelkűség és kicsinyesség, szívós, lelkes munkásság és állhatatlanság, nagyszabású conceptiók és töredékesség, bátor szókimondás és opportunizmus, saját személyére nézve az életmódban igénytelenség, de a család nimbuszáért fejedelmi pompa kifejtése, s az uralkodó házzal való összeköttetés ápolása, nála kisebb rangú jóra való emberek iránt úri figyelem és barátság, de némelyekkel szemben némelykor önkény és szeszély is; dicsvágy és szerénység; mindez sajátos keverékben jelentkezik egyéniségében és pályájában.” (*Négyesy*, 1925. 45–46. o.)

Bár sokan és sokféle szempontból közelítették meg *Festetics György* életét és tevékenységét, sokan igyekeztek hiteles képet rajzolni személyéről és pályájáról, a kép máig is töredékes. Számos, feltáratlan és feldolgozatlan adatot őriz például az Országos Levéltárnak a *Festetics* családra vonatkozó iratanyaga.

Hasonlóképpen értékes és ismeretlen adalékokkal szolgál a felvilágosodás kori – tehát a kortárs sajtó is – *Festetics* munkásságáról. Több szempontból is érdemes a korabeli sajtóközleményeket szisztematikusan áttekinteni és feldolgozni.

Ezek egyrészt – mivel egyidejűek – sok esetben hitelesebbek és pontosabbak, mint a későbbi elemzések, másrészt – szintén egyidejűségük miatt – sokkal jobban érzékeltetik a kort, amelyben keletkeztek. A hírlap- és folyóiratközlemények arról is tájékoztatják a mai olvasót, mit tudhatott a XVIII–XIX. század fordulóján élt átlagember *Festetics Györgyről* és tevékenységéről.

Mindezeket a szempontokat figyelembevéve arra vállalkozom, hogy a hazai felvilágosodás kori magyar nyelvű sajtó – *Festetics Györgynek az oktatásügy területén kifejtett munkásságára vonatkozó* – híradásait elemzem és értékelem.

A csurgói gimnázium

Mivel *Festeticsnek* Somogy megyében is voltak birtokai, a gróf tudomást szerzett az ottani szomorú művelődési állapotokról, feltehetően jószágigazgatójától, *Nagyváthy Jánostól*, aki keserű szavakkal jellemezte a somogyi viszonyokat:

„Itt Somogyban a tudomány igen ritka dolog, és éppen olyan mint a paradicsommadár, mellynek a régiek szerint lába nincsen és így sohasem állapodik meg sehol. A kik tanultabbak, mind idegen vármegyéből valók, és csak kenyérkeresés végett maradnak itten, de lábuk nem lévén, nem állanak meg. Somogy vármegyében a katolikusoknak mind ez óráig nintsen tsak gimnáziumotskája is, az evangelicus lutheránusoknak pedig tsak grammaticális oskolájuk sem volt soha.” (*Bódi*, 1943. 11. o.)

Festetics 1791-ben a budai református zsinaton nyilatkozatot tett arra vonatkozóan, hogy „derék jó hazafiak nevelésére és a tudomány emelésére Csurgón gimnáziumot létesít.” (*Szabó*, 1928. 265. o.) Telket ajánlott fel az iskola építésére, és 6000 rhénes Ft-tal járult hozzá az épület felállításához. Évi 200 rhénes Ft-ot ajánlott fel a tanárok, 50 Ft-ot pedig egy olyan pap fizetésére, aki külföldi egyetemeken végezte tanulmányait. A gróf az iskola alapítólevelét 1794. április 26-án állította ki, a király június 30-án hagyta jóvá. Az épület alapkövét 1795. április 30-án tették le. Mivel attól kellett tartani, hogy a környéken lakó, többnyire szegény jobbágyok nem küldik gyermekeiket az iskolába, *Festetics* ingyen telkeket ajánlott fel a Csurgón megtelepedni kívánó iparosoknak, mesterembereknek. Így akarta biztosítani a megfelelő tanulólétszámot. 1796 szeptemberében a Magyar Hírmondó című újságban a következő híradás jelent meg:

„Mélóságos Gr. Tólnai Festetics György Tsász. Kir. Kamarás Ur Nemes Somogy Vármegyében fekvő Csurgói Dominiumának Csurgó Mező- Városában, a két Valláson lévő Protestáns, már most is szépen megszaporodott Tanuló Ifjúság számára elegendő Oskolát építtetett, Professorokat fundált, s alumnumokat rendelt. Hogy a másunnan való Tanulók is annál alkalmasabb szállásra tehessenek ott szert: egy kies környéket méretett ki a Gróf Ur ház helynek, a mellyen már különbözőféle Mesteremberek telepedtek meg. Mindazonáltal vagynak még ugyan tsak az említett Oskola vidékikenn több üres ház-helyek is, melyek következő feltételek alatt osztatnak ki: 1. Az építeni akarók ingyen kapnak téglát az Uraságtól. 2. Házaikat mindenkor szabadon eladhatják. 3. A míg birni fogják azokat, esztendőnként tsak egy aranyat fognak tőlök fizetni. A kiknek tehát ott meg szállani és építeni szándékjuk volna, magokat e részben egyenesen az Uraság helybéli tisztartójának jelenthetik.” (*Magyar Hírmondó*, 1796. II. 312. o.)

Számos család telepedett meg Csurgón a hirdetés nyomán. Az iskola épülete is hamarosan elkészült. *Festetics* később is sokat tett a csurgói gimnáziumért. Az intézmény mellé konviktust állíttatott, öt tanuló teljes ellátásáról gondoskodott a saját költségén. A tanárok fizetését felemelte, és arra törekedett, hogy minél képzetesebb tanárok kerüljenek Csurgóra. A későbbiekben is állandóan érdeklődött az iskola iránt. Sokszor vett részt a

vizsgákon, jutalmakat, ösztöndíjakat adományozott. Az 1802 szeptemberében lezajlott vizsgákról egyik korabeli lapunk a következőképpen számolt be:

„Meg nem állhatom, hogy ez úttal noha későtskén is említést ne tegyek a Csúrgón September elején tartatott Examenről. Ezen Gymnasium sorgalmatos Tanítói megmutatták azt ezen alkalmatossággal, hogy a jó tanítás módja és a fáradhatatlan igyekezet által, mindenre reá lehet menni, ami egyébaránt lehetséges. A melly tudományokat tanultak a tanítványok, azokból olly értelmesen és könnyen feleltek, az eleibük adott kérdésekre, hogy többet s jobban kívánni sem lehetett. A kikérdezés módja pedig ollyan volt, hogy az által még tsak legkisebb gyanúság sem támadhatott a felől, mintha a tanulók tsak feleleteket tanultak volna. Tsudálni lehetett főképpen azt, hogy a syntaxisták a természeti históriából Németül kérdeztetvén, ugyan ezen a nyelven helyesen, s jó szókimondással feleltek. A mellyet a szülék hallván, sokan sírtak örömökbé. -Halljuk, hogy Méltóságos Festetics György Ő Nagysága ezen igen jeles próbatétel és közönséges megvizsgáltatás felől tudósittatván (mint ezen Gymnasium felállítója) különös kegyességének és megelégedésének jeleit mutatta, mind a Tanítók, mind pedig a tanulók eránt. Egy tanulónak, nevezetesen tudom, hogy a Német nyelvben tett szép előmeneteléért 20 forint esztendőnként való stipendiumot rendelt, ezen kívül 30 forintot ajándékozott forma ruhára, a mellyben kell járni mind azoknak, kik magokat szorgalmatosságok és erköltsi jeles maga viseletök által, mások felett megkülönböztetvén, Ő Méltóságától stipendiumot nyernek az ilyen közönséges megvizsgáltatások alkalmával.” (*Magyar Hírmondó*, 1802. II. 809–810. o.)

A keszthelyi gimnázium és a nemesi konviktus

Festetics György sokat tett Keszthely oktatásügyének fejlesztéséért is. Mivel *II. József* császár 1784-ben rendeletet adott ki arra vonatkozóan, hogy a gimnáziumokban minden osztályt külön tanárnak kell tanítania, a keszthelyi gimnázium sorsa is kérdésessé vált, hiszen nem állt rendelkezésre elegendő pénz új tanárok alkalmazására. *Festetics* biztosította a szükséges összeget, így a gimnázium továbbra is működhetett, sőt azt 1789-ben az eddigi három helyett öt osztályossá fejleszthették, ugyancsak a földesúr jóvoltából, így az iskola ugynevezett „nagygimnáziummá” válhatott. *Festetics* 1798 januárjában öt ösztöndíjas helyet alapított nemes származású ifjak számára a keszthelyi gimnáziumban. A bécsi *Magyar Hírmondó* 1798. január 2-án a következőképpen adta hírül ezt az eseményt:

„... Meg vagyon vetve a fundamentoma egy Convictusnak, a keszthelyi Gymnasium mellett öt Nemes Ifjak számára. A most folyó oskolai esztendőben egy tanuló Ifjú nyer stipendiumot, a jövő esztendőben pedig egygyel egygyel nevededik a stipendisták száma, mig t.i. ötre fog telni. A Grammatika Oskolákból való Ifjatskák stipendiuma száz forint, a felsőbb Classisokból valóké pedig százötven. A midőn egészen fel fog állani a Convictus, különös Gondviselőjük is lesz az Ifjaknak, a kinek számára 200 forint vagyon kiszabva. Lesz az Inassok is, hasonlóképpen Tanuló, ötven forint fizetéssel. Ha az Ifjaknak minden fogyatkozások nélkül megeshetik, hogy az öltözetükre és tartásokra fordítandó summából valami fenn marad, abból lassan lassan tőkepénz formálódik, mely fundusul szolgálhat orvosságokra, könyvekre vagy más előre nem látott szükségeknek pótlására.” (*Magyar Hírmondó*, 1798. I. 13–14. o.)

Az ösztöndíjasok a régi ferencrendi rendházból átalakított kollégiumban nyertek elhelyezést, amely az átalakítási munkálatok miatt csak 1799. őszén nyílt meg. Összesen tizenkilenc kollégista élt itt, a *Festetics* által támogatott ösztöndíjas tanulókkal együtt. Akik nem kaptak ösztöndíjat, az ellátásért évi száz forintot fizettek. Mindezekről a korabeli újság a következő módon adott hírt:

„... Fel áll a közelebb múlt Sz. András Havának első napján a Nemes Ifjak Convictusa is, a néhai Sz. Ferentz Szerzetébéli T. Atyák Klostromában, melynek felső részén tanító szobákat készített a Gróf Ur, nem kevés költséggel. Ezen Convictus gondviselését bízta Ő Nagysága a Gymnasium Directorára, Für Márton Urra. Négy Ifjakat ingyen tart a Gróf Ur a Convictusban, melly meg köszönhetetlen kegyességnek most mindjárt előszőr, Thassy József, Gaál József, Osterhueber Imre, és Skublits Aloysius Urfiak lettek részesekké. A melly Szülék magokból nevelik ezen Convictusban kedves Gyermekeiket, azoknak is méltó okok vagyon áldani a Gróf Ur nagy lelkűségét, mert minden feltaláltatik itt, a mi más Convictusokban, még is a közjóra néző Fundátor Urnak rendeléséből, a tanításért és jó nevelésért, az előjárókkal való asztalért, s egyéb gondviselésért, az egy ruházáson kívül nem kívántatik több esztendei fizetésül egy Ifjútól, nyóltzvan forintoknál, s úgy se több 150 forintoknál, ha a Convictoroknak kiszabott egyforma veres ruha adás is hozzá járul az egyéb ki tartáshoz. – Az ily Fundációk ditsőbb halhatatlanságot szereznek, mint a Cleopátra Piramissai.” (*Magyar Hirmondó*, 1799. II. 835–836. o.)

A nemesi konviktus tíz évig működött Keszthelyen. *Festetics* ekkor úgy döntött, hogy a diákok többet tanulhatnak és tapasztalhatnak egy nagyobb városban, így a kollégiumot Sopronba helyezte át. A kollégisták itt a város katolikus gimnáziumába jártak, a kollégiumban pedig német és francia nyelvet, szépírást, rajzot, táncot és zenét valamint illemtant tanultak. A kollégium ekkor már külön könyvtárral is rendelkezett. *Festetics* folyamatosan figyelemmel kísérte a kollégiumban folyó munkát. A vizsgákon gyakran személyesen is megjelent, és az arra érdemes tanulókat megjutalmazta. A Magyar Kurír című lap 1811 augusztusában hosszabb cikkben számolt be olvasóinak a Sopronban működő kollégiumról:

„Festetits György Gróf Ur Sopronyi, igen jó intézetű Nemesi Convictusa, mellyet ő valóságos hazafiúi jótévedéssel ápolgat és fenntart, meg érdemli a közönséges megismertetést. Ez is Keszthelyen fundáltatott volt eleinten, és ott is állott fenn néhány esztendőig, hanem annakutánna jobbnak tartván helyes okon a Gróf, hogy a nemes Nevendékek a városi szélesebb kiterjeszkedést, s a tanulásra való azon egyéb jó alkalmatosságokat, mellyeket a tanulóknak a városon való lakás szolgálat, használhassék, által tette ezen Convictust Soprony városába. Ebbe tsak nemes Nevendékek vétettetnek fel. Ez öszszetsatolódva van a Sopronyi Királyi Catholicum Gymnasiummal, a hová minden Nevendékek bėjárnak a közönséges tanítás óráira. A közönséges letzkék a Convictusban a Nevendékek elméjekben még egyszer megújítatnak, s amit ott fel nem vehettek, az itt nékiek ismét megmagyaráztatik. Ezek felett taníttatnak ők a Convictusban (Knigge és Doltz szerént) az illendőség réguláira, Német és Frantzia nyelvre, szép írásra, rajzolásra és tántzra. Muzsikát tsak azok tanulnak, kiknek arra különös hajlandóságok van, és Szüléik kívánják. A Convictus a Grófnak tulajdon nagy házában van... Szobáikban példás tisztaság uralkodik. Egy tágas szálában esznek, s ugyantsak egy más tágas szálában hálnak, a Praefectus vigyázása alatt. Van egy kis tu-

lajdon könyvesházok, melly a Grófnak adakozósága által napról napra nevededik. Tavasz, nyári és őszi hasznos és kedves multságokra szolgál egy kert, mellyben minden Nevendékeknek tulajdon veteményes táblája van, mellyet maga művel. Testgyakorlást gyakran tesznek. Vasárnapokon, és a Cath. Gymnasium egyéb közönséges időtöltő napjain, mikor az idő megengedi, még télben is kivitettenek a Praefectusok által, erősödés és keménytűrés végett. Billiárdjok magoknak van a Convictusban, orvost is külön fizetéssel tart nékik a Gróf, orvosságokat is maga fizetvén... Minden hónap végén exáment tartanak a lefolyt hónapi tudományokból, mellynek minéműségéről a Régens tudósítást küld a Grófhhoz... Testi büntetés nintsen nállok, illendőségre s pallérozottságra szoktatják őket. A vallási buzgóság is fenn tartatik köztök; reggel és estve térdelve imádkoznak. Vasárnapokon templomba mennek. Mikor Sopronyban megjelenik a Gróf, el nem szokta múlatni a Convictust meglátogatni, s adakozó jó voltát az érdemesekkel érzékeltetni.” (*Magyar Kurír*, 1811. augusztus 27. 264–265. o.)

Egy ilyen rövid újsághír is érzékelteti *Festetics György* felvilágosult pedagógiai nézeteit. A gróf jól ismerte a felvilágosodás pedagógiai gondolkodóinak műveit, eszméiket magáévá tette, és az általa alapított oktatási intézményekben igyekezett ezeket megvalósítani. A fenti tudósításból is jól látható, hogy mint a felvilágosult gondolkodók, *Festetics* is nagy jelentőséget tulajdonított az élő nyelvek tanításának, az egészséges életmódnak, a rendszeres testgyakorlásnak, a természetes viselkedésformáknak. *Rousseau*hoz hasonlóan ő is elvetette a testi fenyítés alkalmazását a nevelésben. Úgy vélte, hogy a jutalmazás nevelő ereje sokkal nagyobb mint a büntetésé, a verésé. Az egykorú újságok arról is beszámoltak, hogy *Festetics* 1803-ban pesti palotájában egy újabb konviktust rendeztetett be azoknak a fiataloknak, akik tanulmányaikat a pesti egyetemen kívánták folytatni. Az egyetemet látogató diákokra itt ketten felügyeltek. Az expeditor a tanulásban segítette őket, a principális a háztartás dolgait irányította. A kollégiumban a diákok egyetemi leckéik mellett francia és német nyelvet, rajzolás, bajvívást, lovaglást és katonai tudományokat is tanultak, mindezt a gróf költségén. 1812 áprilisában a Hazai s Külföldi Tudósítások című Pesten megjelenő lap hírt adott arról, hogy a *Festetics* által fenntartott „nevendékházban” április 16-án vizsgát tartottak. A vizsgán az egyetem rektora és több tanára is részt vett. A hallgatók számot adtak az egy év alatt tanultakról olyan sikerrel, hogy az összes jelenlévő megalégedésének adott hangot. Az újságíró lelkes hangon ismeri el *Festetics* érdemeit, és követésre méltó példaként állítja a gróft a többi arisztokrata elé.

A Georgikon

Festetics György legjelentősebb alkotása a Georgikon elnevezésű gazdasági tanintézet, mely világviszonylatban az első mezőgazdasági felsőoktatási intézmény volt.

A korabeli sajtó az alapítástól, 1797-től kezdve számos cikkben számolt be az intézet fejlődéséről, a vele kapcsolatos eseményekről. Ezek az írások alátámasztják a levéltári adatok alapján felvázolt képet, de sok esetben kiegészítik és módosítják is azt, apró, de értékes adatokkal járulva hozzá *Festetics Györgyről* és tevékenységéről kialakított képünkhöz. A bécsi Magyar Hírmondó 1798. szeptemberében egy hosszabb cikk keretében

tájékoztatta olvasóit a nemrégiben megalapított Georgikonról, egyúttal méltatva *Festetics György* érdemeit is:

„A magyar Földközi tenger (Balaton) meljékéről. Sep.7-dikénn: – Minden pallérozott nemzetek által látták azt eleitől fogva, hogy valamint kívülről fegyverrel védelmezi a Tartományokat: úgy belőről a Tudományok ékesítik, s a Mesterségek gazdagítják. Egy kiváltképpen ezen Mesterségek közül, s lehet mondani, hogy első a Mezei Gazdaság fő Mestersége... Ritka boldogságára iparkodik szives igyekezettel juttatni vidé- keinket Hazánk méltó Fija, M. Gróf Festetics György Ur Ő Nga... Kész mindent el követni a Georgikon nevezet alatt Keszthelyen fel állított Gazdasági Oskolának virágoztatására ...Az említett Georgikon, különösen s főképpenn a Gróf Ur tulajdon Tisztjeinek formáltatásokra állított ugyan fel, mindazonáltal Hazánknak akármely részéből való más Ifjak is, kiknek a Gazdaság fundamentomos megtanulásához kedvel s hajlandóság- gal vagynak, ingyen hallgathatják abban a Gazadsági tanításokat folyvást, s egyéb tudományokban való magok tökéletesítése rövidsége nélkül, mert a Georgikon Oskolai esztendeje is éppen akkor kezdődik s végződik, mikor a Kir. Oskoláké, és a Kir. Gymnásiumbéli letzkék órai nem esnek özsze a Georgikonéival.” (*Magyar Hírmondó*, 1798. II. 337–339. o.)

A fenti híradásból a korabeli olvasó megtudhatta, hogy a Georgikon elsősorban a *Festetics* uradalom számára képzett alapos tudású gazdatiszteket, de a máshonnan érkező, tanulni vágyó hallgatókat is szívesen látták. Az intézet alapítása *Festetics* éles előrelátásáról tanúskodott. Az agrárkapitalizálódás útjára térő, hatalmas *Festetics*-birtok az addigi szakképzetlen vezetők irányításával nem tudott volna megfelelni a kibontakozóban lévő új igényeknek. Ezeknek a követelményeknek az akkori oktatási intézmények közül egyik sem volt képes eleget tenni. Ezért új és úttörő *Festetics* kezdeményezése, nemcsak hazai, hanem európai viszonylatban is. Az intézmény létevel, célkitűzéseivel a hazai polgári fejlődést szolgálta.

1800-tól kezdve pesti, pozsonyi, bécsi és gráci lapokban gyakran tett közzé *Festetics* hirdetéseket a tanulók felvételére. Ezekből a hirdetésekből kaphatott tájékoztatást a korabeli olvasó az intézetben folyó oktatás tartalmi vonatkozásairól, az ösztöndíjas helyek elnyerésének feltételeiről.

Ezek az újságcikkek felbecsülhetetlen értékűek neveléstörténeti szakirodalmunk számára. Mivel egyidejűek, és eredeti forrásból, tehát a Georgikon vezetésétől, esetenként magától *Festetictől* származtak, pontos és megbízható adatokkal szolgálnak a korszak pedagógiatörténetét kutatók számára.

1800. szeptemberében a Bécsben megjelenő újság, a *Magyar Hírmondó* egy hirdetést tett közzé két ösztöndíjas hely elnyerésére a Georgikonba. A hirdetés szövege pontos tájékoztatást nyújt arról, kik és milyen feltételekkel nyerhetnek ösztöndíjat:

„Keszthelyen, Ns. Szala Vármegyében helyezettett Mező-Városban, Georgicon nevezet alatt, felállítottott gazdasági foglalatosságot tárgyazó Majorban, ollyas Iffjaknak, akiknek a Gazdaság meg tanulására, és abban szerzett Tudományok után gazdasági Tisztiségre kedvek volna, mostanság két üressen álló Stipendiumnak elnyerésére alkalmatosság lévén, a nevezett Georgicon részéről ezennel jelentetik mind azoknak, a kik magokat a Gazdasági tárgyakban gyakorolni kívánnyák, hogy ollyanok magokat, ezen most folyó September, ugy következő Octóber Hónapokban a Georgiconbéli Elöljárók-

nak személyesen bé jelentsék. A Gazdaságot tanuló Ifjúban, akármely vallású, születésű, és nemzetbeli legyen is az, a meg kívánandó Tulajdonságok ezek: hogy ő a Filozófiát, vagy legalább az alsóbb deák Oskolákat jól elvégezte, Deák, Magyar, Német nyelveken írjon, és beszéllyen, az elvégzett Tanulásról, s maga viseletéről hiteles bizonyosság, vagy Ajánló-Levelet mutasson, végre ép és egészséges testű legyen, ellenben pedig néki az ő élelmére, és ruházattára (szabad szálláson, fűttésen, és gyertyán kívül) első esztendőre 100, 2-dikra 120, 3-dikra 150 forint adattatik, s egyszersmind arról, ha a három esztendőt dicséretes előmenetellel el végzendí, hogy gazdasági Tisztségre emeltetik, bizonyossá tétetik.” (*Magyar Hirmondó*, 1800. II. 374. o.)

Az idézett hirdetés szövegéből világosan kitűnik Festetics koncepciója. A Georgikonba felvételt nyerhetett és ösztöndíjat is kaphatott felekezeti hovatartozásra, vagyoni állapotra, és nemzetiségre való tekintet nélkül minden olyan egészséges fiatal, aki az előírt előképzettséggel rendelkezett, és érdeklődött a mezőgazdaság iránt. A későbbi évek során a Georgikonról a lapokban megjelent írások változatlanul ezeket a kritériumokat hangsúlyozták. Azok az ösztöndíjasok, akik sikerrel elvégezték tanulmányaikat, állásra is számíthattak valamelyik Festetics-birtokon.

Természetesen az ösztöndíjasokon kívül más hallgatók is tanulhattak a Georgikonban. „Külső főpraktikánsoknak” nevezték őket. Ezek a hallgatók más birtokosok költségén, vagy saját költségükön látogathatták az órákat, a gazdatiszi képzettség megszerzésének reményében. Sokan közülük nagyon szegények voltak. „Az ide jövő külső praktikánsok oly szegények, hogy még az oltsó ruhák megszerzése is nehezekre esik.” – jelentette az intézet egyik vezetője *Festeticsnek*. (*Süle*, 1967. 57. o.) A mezőgazdasági tudományok iránt érdeklődők a korabeli újságokból szerezhetek tudomást a *Festeics* által nyújtott lehetőségről:

„Azoknak pedig, a kik önnön költségeiken a gazdasági tárgyakról előadandó Tudományokat magoknak meg szerezni akarják, tudtokra adatik, hogy az olyanoknak valamint ez előtt, úgy jövőben is (a Georgicon Elöljáróinál meg teendő béjelentés után) a gazdasági gyakorlatokon, mellyeket egy esztendő alatt is el végezhetnek, el jámi, s kedvek szerént ki választandó Tudományokban magokat gyakorolni minden fizetés nélkül meg engedtetik.” (*Magyar Hirmondó*, 1800. II. 375. o.)

Az újságok arról is tájékoztatták olvasóikat, milyen tantárgyakat kell tanulniuk a leendő gazdatiszteknek a Georgikonban:

„A Tárgyak, mellyek az említett gazdasági majorban elül adatnak, ezek: takarmánykerti vetemény, kereskedésre, s feldolgozásra való plánta, gyümölsfa, szőlő, és erdő művelés, szarvas marha, birka, sertés, selyem bogár, méh, szárnyas baromfi tenyésztés: vadászat s halászat, s mind ezek körül elöl forduló mesterségek, továbbá számvetés az ép számokban, a közönséges és tizedes darab számok, pénzváltás, a nyereségnek, a vagy kárnak számlálása, tserélés, a pénzzel való kereskedés; álgebrának fundamentomi, geometria theoretica, mechanica, hidrotechnia, a városi és paraszti építés mestersége, rajzolás.” (*Magyar Hirmondó*, 1800. II. 376. o.)

A fentiekből látható, hogy a leendő gazdatiszteknek igen széleskörű ismereteket kívántak nyújtani az intézetben. A főpraktikánsok tantervét *Bulla Károly* és *Pethe Ferenc* dolgozta ki az 1797/98-as tanévben. 1804-ben a praktikánsok, vagyis a gazdatisztek kép-

zésén kívül új feladatra is vállalkozott a Georgikon. Megkezdődött a pristaldusok oktatása. Erre a szakra jogi diplomával rendelkezők jelentkezettek, és az uradalmi jogügyek intézésére képezték ki őket. A Magyar Kurír 1804 szeptemberében már hírt adott az új szak indulásáról:

„Azoknak kedvéért, kik a Törvényes dolgoknak helyes megtanulása által lépcsőnként magokat Fiskalisi hivatalra készíttetni szándékoznak, azon Georgiconbéli intézményben egy olly Stipendium határozatott meg, melly esztendőnként 200 forintokból, azonkívül egy Hivatalbéli ruházatra rendelt 100 forintokból, és szabad szállásból áll. A Georgiconbéli Intézet részéről közhírül adatik, hogy két Pristaldusi Stipendium létesült, mellyre az olyatén Ifjak, kik ezt meg nyerni kívánják, Octóber hónapnak végéig a Georgicon Gazdaságbéli Iskolának Elöljárójánál magokat írásban, vagy személyesen jelentsek. Attól, ki ezen Stipendium elnyerésére vágyódik, meg kívántatik az, hogy nem csak a Törvénybéli Oskolai Cursust elvégezte, hanem hogy a szokott Törvénybéli Censurát is kiállotta legyen, és az erről kiadatni szokott Diplomát, mint valójában fel esküdt Prókátor előmutathassa. Meg kívántatik a Deák, Magyar és Német Nyelveknek tökéletes beszéllése és írása, és az ép és egészséges testi alkotmány.” (*Magyar Kurír*, 1804. II. 385–386. o.)

A pristaldusok oktatása során figyelembe vették azokat a követelményeket, melyek egy korszerű nagybirtok jogi ügyei intézésénél elengedhetetlennek bizonyultak. Az elsőéves pristaldusok úrbéri jogot, birtokkezelési ismereteket, kettős számvitelt, de emellett gazdasági tárgyakat is tanultak. A második évben megismerkedtek a magyar jogtudomány alapjaival, köztörvényhatósági tudományokat, és a „decisiones curiales” (hivatalos végzések) rendszerét adták elő nekik. Vitathatatlan, hogy a végzett uradalmi ügyészek sokrétű ismereteket szereztek, és meg tudtak felelni a gyakorlati élet állította követelményeknek.

1806-ban indult meg az erdész- és vadászképzés a Georgikonban. Ötéves tanulmányi időt szabtak meg, amely során elméleti és gyakorlati ismereteket szereztek a hallgatók. Míg a gazdatisztek és az uradalmi ügyészek felsőfokú képzésben vettek részt, az erdészek és vadászok oktatása középfokon folyt. A Magyar Kurír című lap 1807. augusztus 18.-án a következő hírt közölte:

„Minekutánna a Keszthelyi Georgiconnal öszsze kötött Intézetek egy a mellett ki jelett Erdei Fás kertnek bé plántálása után, azon idő pontra jutottak volna, hogy abban Erdei és Vadász Oskola is fel állítottat s avval esztendőnként egy ujj Stipendium öszve kötettetett; köz hírül adatik, hogy ezen Oskolának Cursusa 5 esztendőkre határozatott, úgy, hogy a Nevendékek az első három esztendőt itten Keszthelyen a Georgicon mellett Erdei és Vadász Inas tanulásban és gyakorlásokban töltik, a negyedik esztendőben a Pagonyok és vágások körül foglalatoskodván egy Járásbeli Vadásznál lesznek; az ötödik esztendőt pedig a Fő Erdész s Vadásznak különös taníttása, és útmutatása alatt fogják tölni.” (*Magyar Kurír*, 1807. II. Toldalék. 9. o.)

A lap ösztöndíj elnyerésének feltételeiről is tájékoztatta olvasóit:

„A kik végre ezen Stipendiumban részt akarnak venni, azokban meg kívántatik, hogy: (1) Mintegy 14 esztendősek legyenek (2) Ép és egészséges testtel bírjanak, (3) Németül és Magyarul beszélleni, olvasni és valamit írni tudjanak, (4) Annál kedvesebbek lesznek, ha a többi Normalis Oskolákat el végezvén a Polgári vagy Civilis Oskolát is jár-

ták, s a Rajzolásban is már némelly előmenetelt tettek.” (*Magyar Kurír*, 1807. II. Toldalék. 10. o.)

A Georgikon által kínált kedvezmények felsorolása után az elhelyezkedés lehetőségéről is tudósított az újság:

„A három első esztendőekben mint Inasok, szállást, koszt és ruházatot kapnak, a negyedik és ötödik esztendőben pedig, mint Legények, tehetségek és előmenetek szerént kész pénzbeli segítség is fog adatni. Azután Vadász és Erdészöknek tétetvén, Érdemek, s a Környülállásokhoz képest, nagyobb tökéletesítések végett Külföldre is fognak küldtetetni, s arra költség adatni, ahonnan midőn vissza jönnek, Erdei és Vadász szolgálatokra fognak alkalmaztatni.” (*Magyar Kurír*, 1807. II. Toldalék. 10–11.o.)

Az erdész- és vadásztanulók képzése sokrétű és magas szintű volt. A kéziratban fennmaradt tantervből kitűnik, hogy a hallgatók az első három évben, amíg az elméleti oktatás folyt, aritmetikát, geometriát, rajzot, növénytant, állattant, ásványtant, lövészetet, lovaglást, kutyaidomítást, számvitelt, építészetet, erdészetet, és még számos más, a gyakorlatban jól hasznosítható ismeretet tanultak, köztük például olyasmit, mint „vadászatok megszervezése és gazdaságos végrehajtása” (*Süle*, 1967. 94–95. o.).

1807-től kezdve ménesmester- és lovászképzés is folyt a Georgikonban. A grófi uradalmak ménesei számára így kívántak hozzáértő személyzetet nevelni. 1807. júliusában a *Magyar Kurír* című lap hasábjain megjelent cikk adta hírül elsőként, hogy az év őszén a Georgikonban megkezdődik „A Ló-tenyésztés, a Lovakkal való bánás és a Lovaglás körül való Tudományok tanítása”. A tanítási idő ezen a szakon két év volt. A felvételnél ugyanazokat a feltételeket szabták, mint az erdész és vadásztanulóknál, azzal a különbséggel, hogy nem 14, hanem legalább 15 éves korú ifjak jelentkezését várták. A leendő ménesmesterek középfokú oktatásban részesültek. A különböző tantárgyakat a Georgikon professzorai, uradalmi ménesmesterek és állatorvosok tanították nekik.

A *Magyar Kurír* részletes tájékoztatást adott olvasóinak a tanítandó tantárgyakról is:

„A Tanításbéli Rend két esztendőre felosztva a következő:

Első Esztendőben:

Első Exámenre

A Lónak külső formájáról való Tudomány; a Lovak gondviseléséről, zablázásáról, és nyergeléséről; az Istállóbeli rendtartás és Ménésbéli Instructió.

Második Exámenre

Az Istállóbeli Rendtartás, és az Istállóbeli számadásoknak vezetése, a Lovagló Tudomány, a Szekeres Lovak, Hámok, Szerszámok és Szekerek, s azokkal bánó Mester embereknek megismerése.

Harmadik Exámenre

A Lovagló Tudománynak folytatása, a Lovak tanításának Tudománya, a Lovak Természeti Históriaja és Physiologiaja.

Második Esztendőben

Első Exámenre

A Lovagló Tudománynak Repetitiója, A Lovak Anatómiája, az anglírozás, a kurtírozás Theóriája és Praxisa.

Fehér Katalin

Második Exámenre

A Lovak Tanítása Tudományának Repetítiója, a Lovak betegségeinek, és Orvoslásának Tudománya, az Orvosló szerek megismerésével.

Harmadik Exámenre

A Pathológia és Therapiának folytatása, a Lovak körmei eszmérése és a patkolás.”

(*Magyar Kurír*, 1807. II. 95–96.1.)

A kiemelkedő tanulmányi eredményt elérő hallgatóknak külföldi tanulmányutat is kiállításba helyezett *Festetics*.

A korabeli újságok a többi georgikoni szakirányról, tehát az 1798-ban megnyílt „parasztiskoláról” az 1806-ban megindított kertészképzőről, az 1808-ban megnyílt mérnök- és építésziskoláról és gazdaszonyiskoláról is részletesen beszámoltak. Hírt adtak a vizsgákról, a tanárok és a kiemelkedő eredményt elért tanulók jutalmazásáról. A bécsi Magyar Hirmondó már 1798 szeptemberében cikket közölt a Georgikonban lefolytatott második vizsgáról:

„Ezen Hónapnak első napján második exámenjét tartotta a Magyar Georgicon. Örömmel, és teljes megelégedéssel hallgatták és szemlélték az Exámenre számosan özsze gyülekezett Uraságok a szép reménységű Nevendék Gazdákat, kik ámbár a tavaszon és nyáron által idejeknek nagyobb részét a soha meg nem szűnő mezei foglalatosságokra fordították; mégis, mind a Mathézisből, mind egyéb részeiből a Gazdaság Tudományának úgy feleltek, hogy már jobban nem lehetett kívánni. November elejével második iskola esztendejét fogja kezdeni a Georgicon.” (*Magyar Hirmondó*, 1798. II. 339. o.)

1814-ben a Nemzeti Gazda című újság is hírt adott az az év februárjában megtartott vizsgákról. A cikk szerzője lelkes hangon ír a tanulók magas szintű ismereteiről: „Kemény próba ez, és közel káptalannak kellene az ember fejének lenni, hogy azt az özsze halmozott bő tudományt egyszerre előmutathassa: de még is olyan hatalmasan kiállják azok az Ifjak, mintha abban a tudományban vénültek volna meg. Ennek legfőbb oka az, mert a külső szüntelenvaló gyakorlás ereje által, az is mit elmélkedve tanultak, belé törődik az elmébe, és mintegy belé szokván fészeken oda ragad.” (*Nemzeti Gazda*, 1814. XIV. 194. o.)

A vizsgák már a kezdetektől ünnepélyes külsőségek között zajlottak. Nemcsak *Festetics György*, valamint a Georgikon vezetősége és tanárai vettek részt rajtuk, hanem számos előkelő meghívott személyiség is. Egy-egy vizsga után tekintélyes özszeget osztott szét az alapító az arra érdemesek között.

1801-ben *Pethe Ferenc*, *Kis András* és *Pruzsinszky József* professzorok 100–100 forintot, *Asbóth János* professzor 50 forintot két végzett hallgató 50 és 40 forintot, a jól vizsgázott alsóbb évesek közül néhányan 20–30 forint jutalmat kaptak. Nemcsak a Georgikon ösztöndíjasai, hanem a külsők, tehát a saját költségükön tanulók is kaptak kisebb összegű jutalmakat.

A vizsgák alkalmával a Georgikon professzorai beszámoltak új tudományos eredményeikről. 1798-ban például *Pethe Ferenc* egy szélmalom modelljét mutatta be a vizsgán résztvevő meghívottaknak. A modellt egy Hollandiában már kipróbált és jól működő

korszerű malom mintájára készítette a professzor. A Magyar Hírmondó tudósított az esetről. Mivel a Georgikon gyakorló tangazdasága területének egy részét

„... vizes posványság borítja, ennek kiszárogatására legerányosabb eszköznek találta a Georgicon a Hollandi-módi szélmalmot, mely által olly helyekről is le lehet tsapolni a vizet, ahonnan rendes tsatornákon le nem lehetne azt vonni. A szélmalom modellája (kismása) már el készülvén, Pethe Professor Ur az Exámen alkalmatosságával meg mutatta, hogy a modella középszerű szélnek erejével minden minutum alatt egy fertály akó vizet merített ki, tehát a valóságos malom ha csak 64 annyi vizet fog is ki meríteni, esztendő alatt tizen két millió akó vizet tsapol le a rétekről. Az egész malom fel állítása, oda nem értvén az épületbéli materiákat, alig megyen száz forintra.” (*Magyar Hírmondó*, Bécs 1798. II. 340. o.)

A későbbiekben is számos tudományos előadás és beszámoló hangzott el a vizsgák alkalmával tartott ünnepi üléseken. 1817-ben például *Pethe Ferenc* folyóirata, a *Nemzeti Gazda* adott hírt a májusi vizsgákkal egybekötött tudományos ülésről, amelyen mezőgazdasági újításokról, új gazdasági eredményekről tartottak előadásokat az intézet professzorai és néhány meghívott vendég. Aki személyesen nem tudott megjelenni, írásban küldte be előadását, melyet ott felolvastak.

„A TT. Vendégeket Liebold Julius Orvos-Doctor és Prof. Ur, a Szerzet mostani Archonja (Főtisztje) köszöntötte deák Beszéddel – De Dualismo Agricoliarum inter Productionem et Consumptionem. Pásztor Bátor felolvasott német-nyelven egy előadást: Hogy kelljen a Mezei-gazdaság főbb erányozásait a földművelő Köznépre szállítani, és hogy lehessen ennek jó állapotját segedelmek, és elmélkedve-gyakorló tanítás által megfészkelni. – Ries Orvos-Doctor előmutatta a Ns. Gyülekezetnek a Kukoritzsa szár-tzukur készítésének a kimenetelét, azon próbák szerint, a melljeket Palatinus Öts.kir. Fő Hertzegsége rendeléséből követtek el. – Ezek után Asbóth János Ur, a Georgicon Direktora elővette a többi írt munkákat, melljeket ezen alkalmatosságra béküldöttek, ugymint: Kehr Wilhelm Keszthelyi Fő-Insenőr Ur előadását a Juh-ólak hejjes építéséről rajzolatok és példák által világosítva, Romy Károly György Urnak, a Karlowitzi Gymnasium Direktorának és professorának Előadását, a közbirtokok felosztásáról... Perivall János Fridrik Ur Késmárki Tanítónak három munkamív leírását, melljeket rész szerint maga talált fel, rész szerint pedig igazított: ugymint egy egybetsinált Tséplő-Mángurló-Szóró és Felező Munkamívét és Teherhordó Szeke rét és egy Szövőjét, rajzolatokkal együtt: Jánosy Alois, a Georgiconban Mathesist tanító Professor Urnak a Georgicon Munkamíveiről írt Előadását (*Theatrum Machinarum Georgici*) vagyis a Munkamívek rajzolatjainak Gyűjteményét; melljek ebben a szerzetben rész szerint nagyban, rész szerint Kismásban találatnak; ...Nagy József, Georgiconbeli Praktikáns Urnak Előadását a Kromplitermesztés különös módjáról... Ezekon kívül Müller János Nepomuk Ur, a Schönau és Theresienfeldi Uradalmak Bérlője küldött be Juhnyíró-ollókat, melljek az ő Piestingi Vashámorában, a bétsi Neustadt mellett azon ollómustra után készültek, a melljet Ts. Fő-Hertzeg János Angliából magával hozott, és a melj ollókat a Georgicon juhainak nyírésénél is hasznosnak lenni megesmertek. – Putz Lötinc Ur, Sopronyi fojómérték-béjjegző s helybenhagyó, készített a Szerzet számára egy mérséklett Szénamérő Kismást, melljet a Georgiconban nagyban is felállítanak.” (*Nemzeti Gazda*, 1817. XXVI. 401–404. o.)

A fentiekből világosan látható, hogy a vizsgák alkalmával megrendezett tudományos összejövetelek a magyar haladó agrártudományi törekvések történetében komoly kezdeményezéseknek tekinthetők. Az újságcikk által említett előadások szövege megtalálható az Országos Levéltárban, a Georgikonra vonatkozó iratanyagban. A hazai agrár- és technikatörténészek számára ez igen értékes forrásanyagának számít, melynek nagy része máig is feldolgozatlan.

Mint láthattuk, a Georgikonról megalapításától kezdve számos újságcikk látott napvilágot. Az idézetekből képet kaphattunk az intézet szervezetéről, működéséről, tanulmányi- és vizsgarendjéről.

Összefoglalásképpen érdemes, ha csak részleteiben is, bemutatni a Nemzeti Gazda című újság egy hosszabb cikkét, amely ismerteti a Georgikon 1814. évi állapotát, értékes adalékokkal járulva hozzá az eddigiekhez.

„Ennek a Gazdasági Szerzetnek, melynek Mgos Gróf Festetics György Ur ÖExja a Szerzője és Táplálója, az a tzejlja és állhatatos törekedése, hogy abban rész szerént tanúltabb és pallérozottabb Ifjak, nem tsak a Mezeigazdasággal esmerkedjenek meg gyakorlás által, hanem egyszersmind annak Igazgatóivá is formáltassanak, Hogy idővel ilyen fontos Hivataloknak méltán és egész haszonnal megállhassanak: rész szerént pedig, hogy alatson sorsú paraszt gyermekek, az olvasás, írás és együgyű számvetés tanulása mellett minden mezei s majorbeli munkának helyyes fojtatására alkalmasokká tétessenek, hogy osztán ezekből, utóbb jó mezei Gazdák, értelmes munkás vezérek, és jó dologra-igyelők válljanak, Utoljára, hogy ezen Gazdasági szerzet által, alkalmosság adódjon a jövődöbeli birtokosoknak, és minden Mezeigazdaságot kedvellőknek arra, hogy magukat ezzel a szép, és legszükségesebb foglalatossággal, a Mezeigazdasággal okos esmeretséget vethessenek, s ennél fogva idővel, a munkabeli szorgalmat, és a Pallérozott Mezeigazdaság előmenetelét Hazájokban példáson eszközölhessék, és hasznos lépésekkel mozdíthassák elő. Ezen tzezlott tárgyoknak eltalálására, ebben a Szerzetben elosztatnak a Mezeigazdaságot Gyakorlók két-félére: Belsőek és Külsők. Belsőeknek neveztetnek azok, a kik a Mgos Gróf kegyesen kirendelt költségein neveltetnek, laknak, élnek és tanulnak, Külsők pedig azok, a kik vagy Szüleiknek, vagy Atyateherviselőiknek, vagy más Jóltévőiknek, vagy végtére Uraságoknak költségein laknak és élnek itten a Mezeigazdaság gyakorlására; mellyet a Tulajdonos ÖExja kegyességéből, költség nélkül nyernek meg.

A Tudományokra nézve, a Georgicon különböző oskolákra osztatik fel, úgymint:

1. Elmélkedő Mezeigazdaság Oskolája
2. Paraszt Gyermekekhez szabott közönséges mezeigazdasági Oskola
3. Erdőtudomány és Vadászat Oskolája

Ezen Oskoláknak állandó Igazgatója, ama híres, esmeretes, és több tudós Társaságok Tagja, Asbóth János Ur, a Mgos Gróf ÖExja minden Jóságainak Praefectusa. Ezeken kívül a Közjó előmozdítására, kaptasolt még öszsze ezzela Szerzettel a Mgos Gróf ÖExja Filozófiai Lyyceumot is, hogy így, a Szülék könnyebbségekre, módot szerezhessen az abban tanulóknak, a Gazdasági Szerzetben előforduló Tudományok hallgatására, és a mezeigazdasággal való megesmerkedésre. A Szerzetbeli Rendes Professzor Urak esztendei fizetéssek, szabad és tisztességes Lakhellyen kívül Ezer forint, minden visgálat után adandó kegyes jutalom, rámegeyen esztendönként 400 forintra, melynek fele mindenkor a Pensionalis fundusba tétetik. (Ennek a fundusnak azok vehetik hasznát, akik

hét esztendeiszolgálat után, valami betegség, vagy elme és testbeli fogyatkozás miatt, a szolgálatra elégtelenné lesznek.” (*Nemzeti Gazda*, 1814. XXVII. 8–9.o.)

Ebből a tudósításból a korabeli olvasó megtudhatta tehát a Georgikon célját, szervezeti felépítését, professzorainak javadalmazását. Kiderül a cikkből, hogy a tanárok lakásáról az uradalom gondoskodott. A városban vettek vagy béreltek részükre megfelelő különálló házakat. A nőtleneket a Georgikon épületében szállásolták el. Fizetésük nem volt túlságosan magas, meg sem közelítette az egyetemek, akadémiák tanárainak fizetését.

Igen érdekes, és az 1800-as évek elején ritka jelenség az újságcikk által említett „pensionalis fundus”, vagyis nyugdíjalap, amelyből hét évi georgikoni szolgálat után kaphatott pénzbeli ellátást az a rászoruló tanár, aki betegsége miatt már nem tudott tovább tanítani.

Miután nagy vonalakban áttekintettük a Georgikonról szóló korabeli hazai újságcikkeket, megállapíthatjuk: *Festetics* nagy súlyt helyezett arra, hogy a szélesebb hazai közvélemény értesüljön az intézetben folyó munkáról. 1798-tól kezdve gyakran szerepel hirdetésük a lapokban, de ezeken kívül számos hosszabb cikk és híradás foglalkozott az intézettel. A bécsi Magyar Hírmondó, a Magyar Kurír, a Hazai s Külföldi Tudósítások, a *Nemzeti Gazda*, a rövid életű Mezei Gazdák Barátja című lapok gyakran foglalkoztak a Georgikon életével, eredményeivel, közölték a pályázati hirdetéseket.

Érdeemes néhány szót szólni az intézet külföldi sajtóvisszhangjáról is. Német és osztrák lapok jó néhány alkalommal közöltek rövidebb hosszabb cikkeket a Georgikonról. A *National Zeitung der Deutschen* Jahrgang 1800-ban például nyolc írásban számolt be a magyar mezőgazdasági tanintézetéről és *Festetics*ről. Később, 1814 és 1816 között *Rumy Károly György*, a Georgikon volt professzora több cikket közölt a „Vaterlandische Blätter für den Österreichischen Kaiserstaat” című lapban az intézet tangazdaságában folyó munkákról, az elért eredményekről.

Más külföldi újságok, így az „Oekonomische Neugkeiten und Verhandlungen” című lap, valamint a „Hormayr Archiv” is jelentetett meg rövid ismertetést a Georgikonról.

Az említett lapok koruk elismert orgánumai voltak, Európa sok országába eljutottak. Így híradásaik révén a külföld is tudomást szerezhetett a Georgikonban folyó munkáról, *Festetics György* személyéről és a magyar oktatásügy területén kifejtett sokirányú tevékenységéről.

A keszthelyi Helikon

Mint az újságok híradásaiból láthattuk, a Georgikonban lefolytatott vizsgák, mindig ünnepi külsőségek között zajlottak. 1816-ban azonban *Festetics Györgyben* az a gondolat fogalmazódott meg, hogy a Georgikon növendékeivel és tanáraival évente kétszer, a király névnapján, február 12-én, és a májusi vizsgák alkalmával irodalmi ünnepélyt rendeztessen.

Asbóth Jánost bízta meg az ünnepségek tervezetének elkészítésével, aki 1816. decemberében benyújtotta *Festetics*nek az elkészült tervet. Ebből kiderül, hogy az ünnepségek célja elsődlegesen nem irodalmi, hanem pedagógiai jellegű volt. Az ünnepségeken

a Georgikon hallgatóinak latin, német és magyar nyelvű irodalmi próbálkozásait, verseit és szépprózai munkáit mutatnák be a nyilvánosságnak. *Asbóth* tervezetében hangsúlyozza, hogy a tanárok külön stílusórákon készítsék fel a résztvevőket a feladatra. A tervezet szerint az ünnepekre meg kell hívni a magyar irodalom jeleseit, akik példájukkal ösztönzően hatnának az ifjúságra.

Az ünnepek 1817-től kezdve három éven át rendszeresen megismétlődtek, fényes külsőségek között. Irodalomtörténetírásunk részletesen feltárta a keszthelyi Helikon irodalmi szempontból jelentős mozzanatait, sokat foglalkozott a megjelent írók személyes szereplésének jelentőségével, ott elhangzott műveik értékével. (*Keresztury*, 1963. 557–565. o. és *Négyesy*, 1925. 142–210. o.)

Az ünnepek minden mozzanatáról részletesen beszámoltak a korabeli lapok is. Az újság- és folyóiratcikkek közül ez úttal fordítsuk figyelmünket azokra, melyek a tanulóifjúságnak és a tanároknak a Helikonon való részvételével foglalkoznak. Ezek a cikkek jól tükrözik Festeticsnek azt a szándékát, hogy az alapító elsősorban pedagógiai céllal rendezte meg az ünnepeket, azért, hogy a Georgikon, és Keszthely többi iskoláinak növendékei és tanárai irodalmi és művészeti alkotásaikkal bemutatkozhassanak a nyilvánosság előtt.

Az első helikoni ünnepség 1817. február 11-én este kezdődött. A Tudományos Gyűjteményben megjelent cikket egy, az ünnepeken „jelen volt Vendég” írta. Miután hosszasan méltatja Festetics érdemeit, így folytatja:

„Ezen Királyt és Nemzetét szívében hordozó hazafiság bírta Gróf Festetics Györgyöt, valamint előbbi több ízbeli hazafiúi Intézeteire, úgy a Helikonra is, mely tulajdonképpen ebből állott: Febr. 11-kén estve a Királyi Gimnásium palotájában a Keszthelyi tanuló Ifjúság által egy Vig játék játszott: A Nevelők, három felvonásban. Ezen darab az 1790-dik esztendőbeli Pozsonyi nevendék Papság hazafiúi és Literátori buzgóságának szüleménye. Ketten hárman jól játtották felvett személyeiket. Az iparkodás és szorgalom valamennyiben szembetűnő volt. Ekkor estve a Praemonstratensisek Klastroma ki volt világitva.” (*Tudományos Gyűjtemény*, 1817. II. 80. o.)

Felesleges hangsúlyoznunk, mekkora nevelő értéke volt egy színdarab magyar nyelven történő előadásának a XIX. század elején. A Magyar Kurír 1817. március 7-i számából is értesülhetett a korabeli olvasó a keszthelyi ünnepek másnapi, tehát február 12-i eseményeiről:

„Az ünnep 12-dikén Nagy Misével kezdődött, mellyen a köznépen kívül jelen voltak a Mélt. Uraság, a Georgiconnak, a Filozófiai Lyceumnak, a Kir. Gymnasiumnak és a Nemzeti Oskoláknak Tanítói, Tanulói és az özsze gyűlt vendégek. A Mise után a Georgiconnak nagy szálájában Declamatorium tartatott, mellyet nem csak az oda gyülekezett Tudósok, és nevezetes poéták, hanem Mélt. Fáy Barnabás Udvari Tanácsos Ur, N. Szala Vármegyében lévő Kir. Commissarius, és Nagyságos Szegedi Ferentz Cs. Kir. Kamarás Ur, Ns. Szala Vármegyének Vice Ispánnya is meg tiszteltek, különös díszére szolgált jelenlétekkel. Ezen Declamatoriumban először is fel lépett Liebold Julius Ur, mostani Archon, és helyes deák beszédben előadta a Declamatorium tzelját, elintézése módját, s annak a mai innepre való alkalmaztatását. Ezután Jánosy József Ur, a Mathematicai Tudományok Tanítója deák beszédet tartott Ő Cs. K. Felsége ritka erköltseiről, s ditsőséges tetteiről, és az alattvalóknak eránta való kötelességeikről.

Azután a Georgiconi Practicánsok és a többi tanulók által részint versekben, részint folyóbeszédben készített sok munkák közül némelyek felmondattak.” (*Magyar Kurír*, 1817. március 7. 144. o.)

Mind a Magyar Kurír, mind pedig a Tudományos Gyűjtemény név szerint felsorolja azoknak a tanulóknak a nevét, akik felolvasták saját műveiket, sőt a lapok röviden méltatják is azokat. A felolvasások között zenét hallgathattak a jelenlévők, mégpedig a szintén Festetics által alapított keszthelyi zeneiskola növendékeinek előadásában. (*Klempa*, 1938b 13. o.) A Magyar Kurír a délután és az este további részéről így számolt be:

„Délután a Georgiconnak Fás-Füvészt kertjében egy kellemetes tájon, Tek. Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Horváth Ádám, és T. Takáts Judith Kisasszony, úgy mint az innepen jelenlévő Magyar Poéták, ama nagy emlékezetű Gyöngyössy István hajdani Versszerzőnek tiszteletére egy Berkenye fát ültettek, s kétfelől melléje olly déli tartománybéli fákat, mellyek ritkaságokra, s gyümöltseiknek szépségére nézve igen nevezetesekek... Estve a Premonstratensis Urak szálájában Muzsikás Múltság tartott, mellyben Mezner és Stansits Normális Iskolai Tanítók, Obermayer az Erdőszséget Tanító, és Lucam Gazdaságbéli Practicans, az eljádzott Concertjeik által a hallgatóknak tetszését megnyerték. Bérekasztette ezen mulatságot Ő Felségére mondott ének német nyelven.” (*Magyar Kurír*, 1817. március 7. 145. o.)

Az est végén *Festetics* nagy összegeket ajánlott fel jótékonyági és kulturális célokra:

„Az innepnek becsét azzal emelte még a lelkes Hazafi, Gróf Festetics György, hogy 4500 forintokból álló Summát osztott ki, tudniillik: 2000 fkat a magyar Invalidus katonáknak, 2000 fkat a házi szegényeknek, és 500 fkat a Georgiconban és Királyi Gymnasiumban tanuló, s magokat megkülömböztetett Ifjaknak számára.” (*Tudományos Gyűjtemény*, 1817. II. 85. o.)

A második, 1817. május 20–21-én megtartott helikoni ünnepség három hallgató vizsgájával kezdődött, majd tudományos ülésen olvasták fel a Georgikon professzorainak és másoknak írásban beküldött értekezéseit. Délután a tangazdaság szántóföldjeit tekintették meg a vendégek, majd bemutatták egy Angliából hozatott mezőgazdasági gép működését.

A májusi ünnepségek második napján a tanulók olvasták fel szépirodalmi műveiket, latin, magyar és német nyelven.

Ezután *Dukai Takács Judit*, *Horváth Ádám*, *Kazinczy Klára* és *Berzsenyi Dániel* versei következtek. Az ünnepség ezúttal is ünnepi hangversennyel zárult.

„Estve osztán a főtisztelendő premontrei papuraknál muzsikás múltság volt, ahol Festetics Erneszt klaviron, Ruzitska ur, egy veszprémi ügyes muzsikakészítő hegedűn, és Lehrmann József a Georgikon kertésze a flótán a hallgatók meglelégedését különösen megnyerték” (*Nemzeti Gazda*, 1817. I. 404. o.)

A következő évek helikoni ünnepségeinek eseményei a fentiekben bemutatottakhoz nagyjából hasonlóan zajlottak le. A város és a Georgikon tanulóifjúsága irodalmi, zenei és táncos produkciókkal vett részt ezeken. Hatalmas nevelő ereje volt annak is, hogy a fiatalok a korszak jelentős költőivel személyesen találkozhattak, hallhatták műveiket. Az sem elhanyagolható, hogy a Georgikon tanárai, és más meghívott szakemberek új mező-

gazdasági eredményekről, külföldi újdonságokról számoltak be az ünnepek sorába jól beilleszkedő tudományos üléseken.

Az 1819. február 12-én tartott helikoni ünnep volt az utolsó. *Festetics* ekkor már beteg volt. 1819. április 2-án bekövetkezett halála után további ünnepek megrendezésére nem került sor.

Érdeemes végezetül idézni *Keresztury Dezső* egyik tanulmányának néhány sorát, mely a Georgikon, és a Keszthelyi Helikon jelentőségét világítja meg:

„A Georgikon - ez ma már köztudomású, helyi kezdeményezésből országos jelentőségű intézménnyé fejlődött, s azon túl, hogy messze sugárzó jelképpé lett, döntő szerepet játszott egész mezőgazdasági kultúránk kialakulásában. A Keszthelyi Helikon hatása kisebb volt, főképpen azért, mert mielőtt intézménnyé tehetné volna, *Festetics* György 1819-ben meghalt. De ha alaposabban megnézzük, kik vettek részt munkájában, milyen célokat tűzött maga elé, milyen magvakat hintett a jövőbe, látni fogjuk, hogy jelentősége komoly volt, s hatása is méltó azokhoz, akik létrehívták. Ujjászülető irodalmunk bölcsőjénél ott állnak a Keszthelyi Helikon géniusza is.” (*Keresztury*, 1963. 563. o.)

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, a XVIII. század végi, XIX. század eleji magyar oktatásügy sokat köszönhet a felvilágosult főúrnak, *Festetics Györgynek*. Iskolaalapításaival, az ott folyó munka anyagi feltételeinek biztosításával, esetenként az oktatás tartalmi vonatkozásainak irányításával, befolyásolásával, a nevelés-oktatás ellenőrzésével sokat tett hazánk oktatásügyének fejlődéséért.

Azt is hangsúlyoznunk kell, hogy *Festetics* oktatásügyi tevékenységére vonatkozóan számos értékes új adatot tartalmaznak a korabeli sajtóközlemények, melyek sok esetben kiegészíthetik, módosíthatják eddigi ismereteinket.

A tanulmány „A Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért Alapítvány” támogatásával készült.

Irodalom

- Bódi Ferenc (1943): *A csurgói ref. Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium másfél évszázados története*. Csurgó.
- Igaz Sámuel (1823): *Keszthelynek poétai innepé = Hébe zsebkönyv*. Pest, 244–253. o.
- Keresztury Dezső (1963): *Festetics György és a magyar irodalom. Irodalomtörténeti Közlemények*, 557–565.
- Klempa Károly (1938a): *A keszthelyi Festetics könyvtár*. Keszthely.
- Klempa Károly (1938b): *A keszthelyi Festetics-féle zeneiskola*. Győr.
- Klempa Károly (1939): *Die kulturpolitischen Besterbungen des Grafen Georg Festetics*. Győr.
- Négyesy László (1925): *Gróf Festetics György a magyar irodalomban*. Keszthelyi Helikon, Keszthely.
- Sági Károly (1963): Adatok *Festetics György* munkássága értékeléséhez. *Veszprém Megyei Múzeumok Közlönye*, Veszprém, 329–344. o.
- Süle Sándor (1967): *A keszthelyi Georgikon*. Budapest.

Festetics György oktatásügyi tevékenysége a korabeli sajtó tükrében

Szabó Dezső (1928): *A herceg Festetics család története*. Budapest.

Váczy János (1905): A keszthelyi Helikon. *Budapesti Szemle*, 321–353. o.

ABSTRACT

KATALIN FEHÉR: THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF GYÖRGY FESTETICS IN THE CONTEMPORARY PRESS

György Festetics is one of the most distinguished figures of the Enlightenment period in Hungary. As a rich landowner he supported several cultural enterprises and founded and financed educational institutions. The present study introduces the activities of Festetics in education as they were reflected by the contemporary press of the period. The Viennese *Magyar Hírmondó*, the *Magyar Kurír*, the *Tudományos Gyűjtemény* and the *Nemzeti Gazda*, as well as other Hungarian and foreign journals and magazines published news of the first years, work and exams of the *Gymnasium* in Csurgó, built by Festetics. The Hungarian press of the Enlightenment era also published many articles about the curricula and the life of students in the Keszthely *Gymnasium* and in the *Collegium* for the nobility, located first in Keszthely and later in Sopron, and about the support Festetics provided for these institutions. Festetics's most significant creation was the agricultural college he founded in 1797, the *Georgicon*, the first such institution in the world. The contemporary press often informed readers about the theoretical and practical instruction in the *Georgicon*, the requirements for admittance and receiving scholarships, exams, celebrations, and the living conditions of students and teachers. The author argues that research into the Hungarian history of education should utilize the information concerning educational matters in the contemporary press more extensively as it offers valuable, new data.

Magyar Pedagógia, 97. Number 1. 61–77. (1997)

Levelezési cím / Address for correspondence: Fehér Katalin, ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Neveléstudományi Tanszék, H–1075 Budapest, Kazinczi u. 23–27.